

УДК 330.101.5:338.012:316:111

V. M. ТАРАСЕВИЧ,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародної економіки, політичної
економії та управління,
Національна металургійна академія України

L. M. ПРОХА,
магістр економіки і підприємництва,
Національна металургійна академія України

A. YU. ВАРШАВСЬКА,
магістрант,
Національна металургійна академія України

ЕВОЛЮЦІЯ І ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ Й НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

У оглядовій статті охарактеризовано основні етапи еволюції світової філософії та методології економічної науки (ФМЕН) як відносно самостійної галузі економічного філософсько-наукового знання. Визначено античні першоджерела ФМЕН у працях Парменіда, Зенона, Платона і Аристотеля, зокрема базові підвалини етосу наукової діяльності. Узагальнено та уточнено специфіку головних постулатів позитивізму і неопозитивізму щодо економічної науки, їх значення та обмеженість для пошуку істини. Обґрунтовано пропедевтичну роль постпозитивізму у підготовці методологічного буму в економічній науці. Акцентовано парадигмальний підхід Т. Куна, концепцію науково-дослідних програм І. Лакатоша, а також зближення економіко-методологічних та історико-наукових досліджень. Проаналізовано виклики для ФМЕН постмодернізму, зокрема її

дескриптивно-методологічну, критично-онтологічну і професійно-етичну функції. Визначено особливості вітчизняної ФМЕН другої половини ХХ - початку ХХІ ст. як принципи передумови становлення національної фундаментальної економічної науки з огляду на її провідну роль у підвищенні конкурентоспроможності національної економіки. На відміну від існуючих уявлень про предмет методології економічної науки і філософії економічної науки запропоновано будову предметного простору ФМЕН.

Ключові слова: філософія, методологія, фундаментальна економічна наука, етос науки, метафізика, позитивізм, неопозитивізм, постпозитивізм, постмодернізм, філософія та методологія економічної науки, предметний простір.

Актуальність та постановка проблеми. З огляду на суперечливі процеси становлення національної економіки України в умовах глобалізації та європейської інтеграції до більшості науковців, бізнесменів і політиків поступово приходить розуміння безальтернативності конкурентоспроможного соціально-економічного розвитку країни на основі *національної* економічної науки, збагаченої українською історією, культурою, інтелектом та прогресивним світовим доробком. Однак таке збагачення, поєднання традицій та інновацій є неможливим без відповідного філософсько-методологічного підґрунтя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зважаючи на наукову і практичну значимість визначення філософсько-методологічних підвалин розвитку національної економічної науки, у вітчизняній науковому економічному співтоваристві помітно активізувалися відповідні наукові розвідки. Зазначена проблематика є провідною в ґрунтовних і фундаментальних роботах В. Базилевича, О. Білоруса, А. Гриценка, В. Гейця, П. Єщенка, Г. Задорожного, Ю. Зайцева, М. Зверякова, А. Колота та інших відомих вчених-економістів [1-9]. Загальнонаукове значення мають результати сучасних філософсько-методологічних досліджень О. Ананьїна, М. Блауга, Р. Грінберга, І. Касавіна, А. Лейонхувуда, П. Лемещенка, В. Леонтьєва, А. Лібмана, Д. Макклоскі, В. Стьопіна, М. Фрідмена та інших вчених [10-20]. Не ставлячи під сумнів їх фундаментальний доробок, слід визнати певний дефіцит філософсько-наукових історико-методологічних узагальнень, що не сприяє розумінню сучасної трансформації економіко-філософського та економіко-методологічного знання у філософію та методологію економічної науки.

Формулювання мети статті. З огляду на зазначене, метою статті є визначення актуальних змістовних характеристик еволюції філософії та методології економічної науки, а також будови і змісту її предметного простору.

Виклад основного матеріалу.

Античні першоджерела

Як відомо, саме античність є «матір'ю» філософії, саме античність знаменує початок переходу від ненаукового і переднаукового знання до знання

наукового. Тому не випадково саме в цю епоху закладаються перші блоки у фундамент філософсько-методологічної рефлексії над наукою. Вже у вченні *елеатів* міститься спроба примирення та певного синтезу постулатів натурфілософів і піфагорійців, що суперечать один одному. З цією метою ними використовується досвід серединної синкретичності міфології, але з урахуванням визнання значущої ролі людського розуму. Якщо Парменідове «мислити і бути одне і те ж» [21, С. 51] інтерпретувати як єдність мислення і буття, то з нього неважко вивести початки й матеріалізму (буття є і мислення), й ідеалізму (мислення і є буття). Очевидно, тлумачення зазначеної тези Платоном і Аристотелем - єдино можливим змістом мислення є чисте буття [21, С. 51], - видається більш точним, оскільки цілком відповідає усвідомленому та чіткому протиставленню Парменідом світу буття - вічного, нескінченного, цілісного й однорідного, і чуттєвого світу - текучого, кінцевого, різноманітного. Перший світ - істинний і пізнаваний людським розумом, другий, - світ видимості та поглядів, недоступний пізнанню [21, С. 52]. *Істинне знання під силу тільки розуму*, чуттєве ж сприйняття завжди недостовірне [21, С. 55] і, в кращому випадку, народжує тільки думку. Таким чином, людині розумній є доступною не лише гадка, а й істина буття. Це, зокрема, означає, що елеати зробили важливий крок в напрямку виділення *емпіричного та теоретичного рівнів* наукового пізнання, а також логічного мислення поняттями.

В апоріях Зенона предметами такого мислення стають нескінченність і континуум, як єдність простору, часу та руху. Керуючись переважно формально-логічним способом мислення, Зенон розкриває протиріччя останнього при спробі зрозуміти нескінченність і рух. У випадку з нескінченністю виявляється дихотомія дискретного і безперервного в континуумі, у випадку з рухом, - його неможливість. В обох випадках оголюються межі формальної логіки, і таким чином Зенон «підштовхує» філософів і вчених до *діалектичного* мислення. Тому Аристотель цілком заслужено називає Зенона «винахідником діалектики» [21, С. 52].

Розвиваючи вчення Сократа, Платон співвідносить тілесне, чуттєве начало в людині з ілюзорним світом, світом гадок, а душу і розум людини, - зі світом буття, який і є світ істинний. По суті мова йде про виділення в *психіці* людини *двох альтернативних шарів*: 1) *суб'єктивного*, індивідуального, чуттєвого, залежного від конкретної індивідуальності, та 2) *об'єктивного*, надіндивідуального, ідеального, незалежного від останньої (подолання об'єктивізмом Платона суб'єктивізму софістів не є формально-логічним запереченням першим останнього. Нове знання дійсно *суб'єктивне* в тому сенсі, що виникає в голові окремого суб'єкта. Його (знання) одночасне

народження в головах декількох суб'єктів не змінює його суб'єктивний характер. Але в самому факті народження вже міститься елемент *об'єктивного*, бо, по-перше, народження визначається, в тому числі й об'єктивними обставинами; по-друге, нерідко нове знання з'являється в голові його творця незалежно від його волі та навіть свідомості, а тим більше, - незалежно від волі та свідомості інших суб'єктів, в тому числі, що вступили в свідоме життя після народження даного знання й зіткнулися з ним, як незалежною від них реальністю. Поширення даного знання серед його сучасників, чим й займалися софісти, робить його *інтерсуб'єктивним*. Не виключено, що саме *інтерсуб'єктивність* є тим *серединним* утворенням, яке *погоджує об'єктивне й суб'єктивне*, виступає посередником між ними, включає не тільки їх «власні» елементи, але й особливі елементи, відмінні від тих й інших. Втім, це - всього лише припущення). Оскільки чуттєве множинне й безмежне, а ідеальне - єдине й граничне, остільки співвідношення шарів психіки розглядається Платоном крізь призму співвідношення множинного та єдиного, безмежного та граничного. Якщо взяти до уваги, що поліс як єдине протистоїть багатьом індивідуальностям, то вивчення зазначених співвідношень є вельми значущим для його виживання в умовах розквіту приватного інтересу.

Використовуючи науковий *гіпотетико-дедуктивний метод*, Платон показує, вірніше, *відкриває діалектику* єдиного і множинного, - все живе єдиним: якщо не його ствердженням, то його запереченням, якщо не позитивним, то негативним зв'язком з ним. З одного боку, умовою пізнання та буття єдиного є його співвіднесеність з множинним, а з іншого, - умовою пізнаваності та існування множинного є його співвіднесеність з єдиним, без чого множинне стає не сущим [21, С. 125-129]. У перекладенні на політичну діяльність це, зокрема, означає: поліс немислимий і неможливий без вільних громадян. Частина громадян може ставитися до його устрою негативно, частина - позитивно, але в його загибелі (втраті незалежності) їх більшість не може бути зацікавлена, бо разом з ним вони загинуть як громадяни. Тому імперативним є гармонізація та оптимізація їх інтересів у Платоновій ідеальній державі.

Платонова діалектика єдиного і множинного безсумнівно багата, але в ній майже загублена серединність, крайньою мірою, в тому вигляді, в якому вона представлена у серединному положенні (між розумом і тілом) і змісті душі. Ця втрата в значній мірі компенсована в *діалектиці граничного й безмежного*. Слід погодитися з П. Гайденко в тому, що саме в процесі роздумів над способом поставити межу безмежному Платон приходять, *по-перше*, до чіткого розрізнення світу *ідеальних* утворень і світу *чуттєвих* речей як гарантії можливості *істинного* знання й, *по-друге*, до необхідності звернення в пошуках

останнього до *мислення* (розуму) та *науки*, оскільки чуттєве сприйняття не гарантує пізнання істини. Де ж тут серединність істини?

По-перше, у *мірі*, яка виникає із змішення граничного і безмежного. Міра означає «згоду» протилежних начал [21, С. 133]. Доречно припустити, що вона забезпечує оптимальний синергетичний ефект взаємодії протилежностей, зрозуміло, в складній, а не простій системі поліса. Хоча ідеальна держава Платона ще не є повноцінною складною системою, але і з «коротких штанців» простої системи вона вже виросла.

По-друге, в математичній частині свого вчення Платон вводить серединні поняття «математичні об'єкти» й «геометричний простір» і розміщує їх *між світами* ідеального й чуттєвого. Ці об'єкти збагненні «як би уві сні», тільки за допомогою «незаконного умогляду» - такого собі гібрида мислення та відчуттів [21, С. 136-140] (у «координатах» сучасних поглядів на будову людської психіки, очевидно, мова йде про *підсвідомість*, яка розташовується між *несвідомістю* (областю психо-фізіологічних реакцій, в тому числі інстинктів) та *свідомістю*). Якщо продовжити цю лінію міркувань і врахувати, що великі грецькі філософи (Демокрит, Платон, Аристотель, Епікур) розмежовували теоретичний і практично-прикладний рівні пізнання, то цілком доречно припустити, що на відміну від *процесу* наукового *пізнання*, що включає *три рівні* - емпіричний, теоретичний і прикладний, причому теоретичний рівень займає серединне положення та є своєрідним результатом згоди емпіричного й прикладного рівнів, - *власне наукове знання як результат* пізнання є переважно *вербально-теоретичним* і відомим чином дистанціюється від знання емпіричного і прикладного, хоча і містить їх елементи. Воно зберігає свій серединний статус, але це - серединність не тільки згоди, але і первинності, лідерства.

Йдеться, зокрема, про статус та змістовні якості *науки*. З позицій будови людської психіки саме філософія займає серединне положення між ненаукою і наукою. На власній «шкалі» інтелектуальної значущості Аристотель розташовує філософію вище науки, тому що філософія має найбільш цілісний об'єкт, вивчає вищий рід буття, а також загальні основи будь-якого знання. Отже, *наука* виявляється своєрідним *посередником* між ненаукою і філософією. Таке позиціонування науки дозволяє Аристотелю, *по-перше*, поставити під сумнів продуктивність думки Сократа та Платона про несумісність істини зі здоровим глуздом. Аристотель вважає за краще *будувати науку в злагоді із здоровим глуздом* і спираючись на нього [21, С. 136-140]. Це і зрозуміло. Здоровий глузд суть квінтесенція практичного досвіду багатьох поколінь, а тому містить зерна безцінної істини. *По-друге*, Аристотель вважає, що свідчення почуттів не є обманом, а вимагає адекватної інтерпретації за

допомогою міркування [21, С. 280]. *По-третє*, історія науки становить органічний момент самої науки, а тому міфи, вірування предків, вчення перших філософів недоцільно відкидати, а потрібно використовувати в якості «попереднього знання» [21, С. 280]. *По-четверте*, різні сутності мають вивчатися за допомогою настільки ж різних і адекватних їм методів. *По-п'яте*, справжня наука безпристрасна, вона не знає переваг, для неї немає предмета, що не гідний дослідницького інтересу. *По-шосте*, за Аристотелем, «... споглядання істини є найприємніша з усіх діяльностей, згідних з чеснотою». Істина - самоцінна, а її пошук заради неї самої, незалежно від її практичної значущості, доходоємності і т.п. складає сенс життя справжнього вченого і філософа. Саме його життя є вищою формою життя, адекватним здійсненням людської сутності [21, С. 283].

Таким чином, узагальнюючи досвід становлення ряду наук (математики, астрономії, історії, медицини), ідеї попередників і висуваючи власні, Аристотель закладає *основи* не тільки окремих наук, а й *етосу* (в тому числі, системи базових інститутів) *самої науки* як особливого виду олюднюючої діяльності. Саме закладка цього потужного фундаменту дозволила Аристотелю вибудувати перші «поверхи» (в тому числі, «цокольні») *ряду сучасних наук*. Не є винятком і *економічна наука*. *По-перше*, вивчаючи будову і структуру поліса, Аристотель фактично представляє його в якості особливої економічної системи, яка включає два основних рівня: домашні господарства - мікрорівень, державне господарство - макрорівень. *По-друге*, Аристотель окреслює *предметний простір* економічної науки проблематикою багатства і чітко розмежує багатство натуральне, справжнє (продукти опредметнення та олюднення) й уявне, грошове. Відповідно виділяються два напрямки збагачення - економія (дотримання законів домашнього господарства) та хрематистика (мистецтво накопичення майна й грошей). *По-третє*, Аристотель вперше задається питанням про єдину основу обмінюваних благ і формулює важливі початкові постулати майбутніх *теорій* трудової вартості та корисності. *По-четверте*, в працях Аристотеля не важко виявити опис простого товарного обміну, товарно-грошового обміну, руху грошей як капіталу. Зазначена вище проблематика супроводжує економічну науку на всьому її життєвому шляху, залишається актуальною та значущою і в сучасних умовах, визначає межі саморефлексії науки, а тому й презентує зародок самостійних філософсько-методологічних досліджень.

Постулати позитивізму та його «нео» і «пост» версій

Становлення науки Нового часу небезпідставно пов'язується з *філософією позитивізму*, а її подальший бурхливий розвиток, - з *неопозитивізмом*. Звичайно, мова йде, перш за все, про науки природничі,

однак не можна недооцінювати вплив позитивізму та неопозитивізму й на економічну науку. Відповідно до їх установок в *класичній політичній економії* провідною методологічною нормою став *раціоналізм*: передбачалося, що економічна сфера, як і світ в цілому, влаштована розумно, а тому завдання науки - відкрити *об'єктивні закони*, що лежать в основі економіки, проникнути в справжню природу явищ. Однак наголос на «грі» з абстракціями відволікав увагу від багатьох практичних проблем, які не отримували пояснення на базі прийнятих теоретичних передумов. Це стимулювало появу спочатку внутрішньої (Т. Мальтус, Р. Джонс), а потім, в середині XIX століття, зовнішньої (історична школа) критики на адресу методології А. Сміта та Д. Рікардо [10, С. 19-20].

Відштовхуючись від неоднорідності кліматичних і суспільних умов господарської діяльності країн і епох, засновники *історичної школи* поставили під сумнів ідею універсальних економічних законів. Економічна наука була переосмислена як послідовно *емпірична*, переважно *дескриптивна* (описова) галузь знання, націлена на вивчення конкретного досвіду господарювання в його неекономічному контексті, виявлення історичних аналогій і емпіричних залежностей. Звідси - імпульс формуванню національних систем статистики, а також виділенню економічної історії в окрему наукову дисципліну [10, С. 20].

Спроба *поєднання принципів історизму і теоретизму* була зроблена засновниками *марксизму*. Зокрема, К. Маркс наполягав, що політична економія здатна й має виявляти *специфічні економічні закони* для окремих способів виробництва та суспільно-економічних формацій. Керуючись неперевершеною донині *діалектико-матеріалістичною методологією*, завдання класичної політичної економії К. Маркс бачив у з'ясуванні законів розвитку капіталізму як історично обмеженого суспільства. Ф. Енгельс вважав, що поряд з політекономією капіталізму виникнуть політичні економії інших способів виробництва (наприклад, політекономія феодалізму), які разом складуть політичну економію в *широкому сенсі* [10, С. 20].

Більш радикальною відповіддю на методологічний виклик історичної школи стала *маржиналістська революція* останньої третини XIX століття. Перші теоретики маржиналізму спиралися на ідею універсальності «природи людини» і принципів економічної дії, які, в силу їх загальності та простоти (максимізація вигоди, мінімізація витрат тощо), вважалися самоочевидними. Перед наукою ставилося завдання логічного виведення з цих принципів універсальних законів економічної поведінки і взаємодії. В результаті економічна наука стала трансформуватися в науку про економічну поведінку, а згодом - в науку про вибір оптимальних рішень при використанні обмежених ресурсів [10, С. 21].

Кінець XIX століття був відзначений «суперечкою про метод», головними дійовими особами якого виступили К. Менгер й Г. Шмоллер. К. Менгер відстоював пріоритет *логічного, дедуктивного* методу та *позитивний*, тобто незалежний від політичних, етичних та інших ціннісних суджень, характер економічного знання. Г. Шмоллер, навпаки, виступав за верховенство *історичного, індуктивного* методу й *нормативний* характер економічної науки, притаманність їй *етичної* складової. Важливим підсумком «суперечки про метод» стала активізація якісно нових підходів до вивчення економіки та філософсько-методологічних досліджень. Цим часом можна датувати *початок сучасної епохи в розвитку ФМЕН* [10, С. 21].

Учасники методологічних дискусій XIX століття дотримувалися звичного погляду на методологічну проблематику, зводячи її до характеристики *предмету та методу* науки. Згідно з науковими стандартами Нового часу предмет конкретної науки фіксував її місце в системі наук, її відмінність від суміжних наук й мав відповідати на питання: «Що саме вивчає конкретна наука?» *Метод* науки розумівся як певний набір інструментів, які запозичувалися із загального арсеналу засобів наукового пізнання та пристосовувалися до особливостей *предмета* конкретної науки. Тому власне методологічне завдання полягало у виборі зазначеного набору [10, С. 22-23]. Цей підхід до методології «пережив» навіть 40-60-ті роки XX століття - період досить радикальних змін в економічній науці на Заході, коли затверджувалися нові методологічні орієнтири, засновані на ідеях *неопозитивізму* та *попперіанства*. Було акцентовано проблему *демаркації* - відмежування наукового знання від знання ненаукового. Першим було визнане тільки *емпірично достовірне* знання; до теорії стали ставитися швидше інструментально - як до евристичного засобу отримання нових *емпіричних* узагальнень. Неопозитивісти наголошували на трьох основних *умовах науковості*: для «чистої теорії» - логічна строгість; для *емпіричного* знання - надійна (що перевіряється) відповідність даним досвіду; для *науки* в цілому - наявність чітких правил «перекладу» з мови теорії на мову спостереження, й навпаки [10, С. 24].

Для *економічної науки* остання умова дала поштовх до посилення розриву між теоретичним і *емпіричним* знанням. Одним полюсом тяжіння стала «чиста теорія» з опорою на раціоналізм в його різних проявах - від *апріоризму* Л. Мізеса до абстрактних *формалізмів* теорії загальної рівноваги Л. Вальраса, яка переосмислюється К. Ерроу і Ж. Дебре в світлі тогочасної математичної моди як чисто формальна математична конструкція, теоретичні переваги якої не залежать від її можливих *емпіричних* інтерпретацій. Ця тенденція поширилася на інші розділи теорії та де-факто відгородила «чисту теорію» від

методологічного диктату неопозитивізму, але одночасно дала привід для інтерпретації такої теорії як галузі прикладної математики [10, С. 24].

Іншим полюсом стала неопозитивістська за духом і буквою *економетрика*, в межах якої *теорії* практично *зрівнялися* з робочими *гіпотезами*, цінними лише остільки, оскільки вони сприяють отриманню тих чи інших емпіричних результатів. Так, за М. Фрідменом, якість теоретичних моделей не залежить від реалістичності передумов, покладених в їх основу, й цілком визначається здатністю теорії давати досить точні передбачення [20].

Позитивістсько-неопозитивістський методологічний стандарт *твердо триматися фактів* і сьогодні має чимало прихильників. Однак спроба відмови від метафізики, загальних теорій і пошуку прихованих від спостереження сутностей привела до здрібнення тематики, відходу від фундаментальних проблем і навіть, нерідко, втрати сенсу наукового спілкування, коли, згідно з лаконічною формулою А. Лейонхувуда, «ми точно знаємо, що сказано, але утрудняємося зрозуміти, про що саме йде мова» [10, С. 40].

Розбіжність раціоналістських і емпіристських методологічних установок стала поштовхом до пожвавлення методологічної рефлексії, яка незабаром переросла в *методологічний бум*. Етапною подією став виступ В. Леонтєва на щорічному з'їзді Американської економічної асоціації в 1970 році, коли він, як її президент, вказав на «симптом фундаментальної незбалансованості», що характеризує стан економіки як наукової дисципліни, коли слабка і до того ж повільно розвинута емпірична основа не може витримати ваги бурхливо зростаючої надбудови «чистої», умоглядної, економічної теорії [16]. Загальним вектором змін стало поступове *ослаблення неопозитивістського дискурсу* в трактуванні наукового знання, розмивання демаркаційної лінії між наукою та іншими формами людського знання.

Ключову роль в такій еволюції зіграла *постпозитивістська* концепція Т. Куна, який осмислив розвиток науки як чергування еволюційних фаз і наукових революцій, що ведуть до зміни наукових *парадигм* (з філософії науки відомо, що парадигма - це система орієнтирів і стандартів наукової діяльності (знань, навичок, норм), прийнята у відповідному науковому співтоваристві та обов'язкова для його членів). Об'єднане парадигмою наукове співтовариство становить те соціальне середовище, в якому відбувається трансформація індивідуальної творчості вченого в нове загальнозначуще знання. Інтерес до соціального контексту науки принципово відрізняв концепцію Т. Куна від неопозитивістського зведення науки до взаємодії елементів знання (гіпотез, емпіричних фактів, концепцій, теорій тощо) самих по собі, поза будь-яким «ненауковим» контекстом. Через поняття наукової парадигми Т. Кун визнав залежність наукового знання від знання *метафізичного* (онтологічного) як її

необхідної складової. Саме вона «відповідальна» за узагальнене уявлення про предметну область наукової дисципліни і покликана бути відправним пунктом при постановці дослідницьких завдань, висуненні наукових гіпотез і формуванні базових теоретичних ідеалізацій (моделей). Однак безпосередній вплив кунівської концепції на економічну методологію був незначним в силу її *переважної відповідності природничим наукам* і не цілком адекватного відображення характерної для економічної науки зміни лідерства теорій, а не монопольного панування парадигм [10, С. 26-27].

В результаті для економістів більш прийнятною виявилася пізніша версія постпозитивізму та концепція *І. Лакатоша*: починаючи з 70-х років ХХ ст. її почали активно опановувати історики економічної думки і методологи. Зазначена перевага була обумовлена низкою обставин.

По-перше, якщо у Т. Куна роль парадигми в поточній науковій діяльності була скоріше пасивною, то у І. Лакатоша еквівалентом парадигми стало «жорстке ядро» *науково-дослідної програми* - головної одиниці аналізу наукових знань. Власне теоретичному знанню відводилася службова роль «теорій захисного пояса науково-дослідницької програми». *По-друге*, І. Лакатош, на відміну від Т. Куна, припускав, що в одній науковій дисципліні може існувати кілька конкуруючих між собою науково-дослідних програм, які в рівній мірі претендують на істинність і визнання в якості наукових. *По-третє*, І. Лакатош свідомо будував свою позицію як компромісну по відношенню до позитивістської традиції. Він не відмовлявся від звичної для методолога нормативної функції, а в оцінці наукових знань віддавав пріоритет емпіристським критеріям. Постпозитивістська специфіка виявляла себе у виборі об'єкта оцінки (послідовні ряди теорій, об'єднані в науково-дослідні програми, замість окремих теорій), а також у визнанні *тривалості співіснування та суперництва різних науково-дослідних програм* [10, С. 27-28].

Під впливом концепції І. Лакатоша спрямованість *економіко-методологічних досліджень* істотно змінилася. Замість традиційних міркувань про предмет і метод, операціональність й верифікацію на перший план висунулися дослідження, в яких існуючі наукові школи і теорії стали переосмислюватися в якості науково-дослідних програм або парадигм. Їх зародження та еволюція піддавалися історико-методологічній *реконструкції*, включаючи спроби відтворення їх «жорстких ядер» й інших компонентів, оцінки наукової продуктивності тощо. Методологія знову набула інтерес до змісту наукового знання. Сталося взаємне зближення економіко-методологічних та історико-наукових досліджень: методологічні концепції стали використовуватися для пояснення логіки розвитку економічної думки, а

історія науки стала свого роду полігоном для перевірки методологічних гіпотез [10, С. 28].

Постмодерністські виклики

З середини 80-х років ХХ ст. вплив постпозитивізму на економічну методологію став слабшати під натиском більш радикальних концепцій. Критика «зсередини» супроводжувалася підсиленням *постмодерністських* тенденцій у філософії та методології науки і обумовленій ними широкій, *багатофакторній* трактовці наукової діяльності. Піонером постмодернізму в економічній науці виступила Д. Макклоскі. На її думку, економічна наука - це перш за все риторика, тобто мистецтво переконувати. Аргументи, які прийнято вважати науковими, - це один із способів переконання, аж ніяк не єдиний і не завжди вирішальний. Серед риторичних прийомів найбільш розповсюджені: а) посилання на авторитети; б) формування фіктивного іміджу автора або, навпаки, затушовування авторської індивідуальності шляхом викладання матеріалу в безособовій формі, яка видає результати, що публікуються, за гранично об'єктивне, нічим не замутилене вираження самої істини; в) часте вживання зворотів типу «очевидно, що ...», «безсумнівно, що ...» тощо, покликане вселити в читача впевненість у достовірності та надійності передумов, викладок і висновків автора [10, С. 29-30].

У вузькому сенсі слова *риторика* - це мистецтво форми, перш за все майстерність володіння словом, вміння надати тексту адекватний літературний вид. В цьому випадку наукова література виступає, як особливий літературний жанр і оцінюється відповідно до літературно-художніх критеріїв. Для риторичного підходу в *широкому* сенсі слова мова - не самоціль, а спосіб фіксації думок автора, які і підлягають розшифровці. Передбачається, що наукове знання емпірично існує не інакше, як викладене засобами мови, тобто як сукупність текстів - *дискурс*. Відповідно об'єктом вивчення виступають наукові тексти в нерозчленованій єдності їх форми і змісту. На відміну від постпозитивістського акценту на відносинах між суб'єктом і об'єктом пізнання риторичний підхід робить наголос на відносинах *між носієм знання і його користувачем* [10, С. 36].

Резонанс навколо робіт Д. Макклоскі відкрив шлях переважно постмодерністським підходам до аналізу економічної науки. В новій редакції реактуалізувалися *суперечки* між *універсалізмом* і *релятивізмом* щодо наукового знання. За універсалістами, функція науки полягає в пізнанні загальних законів природи і суспільства, а процес такого пізнання є кумулятивним і підпорядкованим власній внутрішній логіці. Отже, наука може і має розглядатися, як в значній мірі автономна сфера діяльності. *Релятивісти*, навпаки, акцентують відносність наукового знання, а також *його культурно-*

історичну зумовленість. У цій суперечці постмодернізм продовжив і гранично радикалізував релятивістську лінію в післявоєнній філософії та методології науки (В. Куайн, Т. Кун, П. Фейєрабенд). Постмодерністська постановка питання про метод і методологію спиралася на концепцію *методологічного анархізму* П. Фейєрабенда, якій притаманні: а) заперечення традиційної нормативної методології як особливого типу знання, що вносить в конкретну науку справді науковий метод пізнання; б) визнання принципу *методологічного плюралізму*; в) «легалізація» *малої* методології, як сукупності знань про конкретні технології наукового аналізу; г) установка на вивчення *фактичної методології* економічних досліджень на основі опису та інтерпретації наукового дискурсу або історії економічної думки [10, С. 30-32, 40-41].

Логіка постмодерністського підходу до науки підводила до ряду важливих висновків: 1) *наукове знання* взагалі і *економічне* зокрема - це *соціальний конструкт*, тобто продукт свідомої діяльності, яка здійснюється у певних соціальних рамках; 2) таким конструктом є будь-яка загальна картина економічної реальності, причому таких «реальностей» може бути скільки завгодно багато; 3) економічна наука зникає як єдина наукова дисципліна, залишається лише мінливе поле різних і часто конфліктуючих дискурсів [10, С. 41]; 4) наукове знання не дає підстав судити про будь-які об'єктивні сутності; наукове знання - це не більш ніж *інтерпретація об'єкта* з певної (однієї з можливих) точки зору.

Уроки постмодернізму неоднозначні: впроваджуючи у свідомість ідеї методологічного плюралізму, теоретичного релятивізму і соціальної обумовленості наукових знань, постмодернізм не дає переконливих роз'яснень, як організувати ефективне функціонування наукового співтовариства на базі цих принципів. Критики постмодернізму резонно звертають увагу на те, що відмова від будь-якого методологічного стандарту в економічній науці на практиці може сприяти не стільки свободі творчості, скільки подальшому підсиленню таких ненаукових критеріїв, як здатність до продажу або «кар'єрна ефективність» наукового «товару» [10, С. 41]. Реакцією на зазначене стало прагнення визначити межі методологічного плюралізму без відмови від самого принципу. З одного боку, плюралізм пропонується поставити під контроль критики, з іншого - зберегти нормативність методології в рамках плюралізму, «делегуючи» її окремим напрямкам і школам економічної думки. Проявом тієї ж прагматичної тенденції слугують спроби переоцінити ставлення до парадигм Т. Куна як способу концептуалізації структури науки. Його концепція тепер виступає як свого роду *компроміс між традиційним і постмодерністським* підходами до методології, на базі якого можлива конструктивна інтеграція їх елементів. В цих умовах в академічній спільноті створюються передумови для

активізації альтернативних течій економічної думки, поживлення контактів і дискусій між представниками різних наукових шкіл [10, С. 41-43].

Сучасні економісти-методологи зробили чималі зусилля щодо опанування нових сфер професійної активності. В результаті ФМЕН набуває відносно нові функції. *Дескриптивно-методологічна функція* полягає у розгляді економічної науки в якості *організму*, що складно структурований і динамічно розвивається, діє відповідно до своїх, часом неявних, правил і закономірностей. Описуються *механізми функціонування* наукової спільноти, *творча лабораторія* провідних економістів, узагальнюються їх погляди на роль теорії, принципи і методи наукової роботи, предметом аналізу стали мова і літературний *стиль* економічних творів [10, С. 43]. *Критично-онтологічна функція* «відповідальна» за проблематику *наукових онтологій* (картин економічної реальності), їх реконструкцію і критичний аналіз. В умовах, коли вчені-економісти роз'єднані професійно, ідейно, теоретично, філософські й методологічно, а труднощі спілкування між прихильниками різних наукових парадигм мають досить глибокі епістемологічні корені, питання про *взаєморозуміння та професійне спілкування* всередині наукового співтовариства набуває абсолютно нового звучання, виростаючи в одну з головних проблем функціонування науки, а тому значно актуалізується *професійно-етична функція* ФМЕН. Культивування в середовищі вчених-економістів *базових принципів етосу науки* є одним із її пріоритетних завдань [10, С. 45-46].

Специфіка вітчизняної ФМЕН другої половини ХХ - початку ХХІ ст.

Радянське співтовариство вчених-економістів будувалося майже за концепцією Т. Куна. Ядром співтовариства була єдина парадигма, що включала картину економічної реальності, категоріальну сітку як мову професійного спілкування та методологічні стандарти дослідницької роботи. Картина реальності тиражувалася через вузівські програми і засоби масової інформації, дотримання методологічних канонів контролювалося системою ВАК. У цих умовах кожен член наукової спільноти мав слідувати певним «правилам гри», які закріплювали парадигму інституційно. Така модель наукового співтовариства була достатньо працездатною. Але під впливом політичної влади та ідеології інституціоналізація парадигми вийшла за рамки наукового співтовариства. «Марксизм-ленінізм» набув статусу *державної ідеології* і в цій якості був інституційно закріплений в ролі парадигми наукового співтовариства. Зрозуміло, слід чітко розмежовувати *творчий марксизм*, прихильники якого не переставали керуватися розвиненою ними *діалектико-матеріалістичною методологією*, і офіційний *догматичний* «марксизм-ленінізм», який важко запідозрити у прихильності творчому духу науки. Він значною мірою сприяв тому, що статус офіційної парадигми перестав залежати

від одержуваних в її рамках нових наукових результатів. Форми самоорганізації наукового співтовариства (вузівські програми дослідницькі плани, вимоги до дисертацій тощо) перетворилися у важелі державного адміністративного управління економічною наукою. Механізми кунівської «нормальної науки» продовжували функціонувати, але шляхи для появи принципово нових ідей, відкритого суперництва альтернативних парадигм було заблоковано. Різничитання в тлумаченні офіційної парадигми хоча і були можливі, але характер цих різничитань знаходився під жорстким контролем. Це забезпечувало «ідеологічну стійкість» наукового співтовариства, але неминуче оберталось його самоізоляцією від світового наукового співтовариства і прирікало на догматичне окостеніння потужної ідейно-теоретичної традиції марксистської громадської думки в країні. У підсумку офіційний «марксизм-ленінізм» став неконкурентоспроможним ні в загальному контексті світової економічної науки, ні в рамках світової марксистської думки, кращі зразки якої, як правило, залишалися незатребуваними або зовсім відторгалися [10, С.208-209].

Відомі політичні зрушення кінця 80-х – початку 90-х років минулого століття позбавили офіційну ідеологію державної підтримки й неминуче викликали *глибоку кризу* парадигми і наукової спільноти. На відміну від класичної схеми наукової революції відмова від колишньої парадигми на пострадянському просторі не супроводжувалася затвердженням нової парадигми, що викликало серйозну дестабілізацію внутрішнього укладу життя наукового співтовариства. Стара парадигма була як би відсунутою в сторону, але не була перебореною у власному науковому сенсі. Наукової відповіді на поставлені життям проблеми знайдено не було, *нова вітчизняна парадигма не народилася*. Події стали розвиватися за іншим сценарієм. З'явилися масові переклади американських підручників для початківців, навколо яких став перебудовуватися навчальний процес, і за якими стали вчитися і викладачі, і студенти. Саме ці підручники багатьма стали сприйматися як нове ядро професійної спільноти і ознака того, що вітчизняні економісти освоюють світову економічну науку. У одних це викликало ентузіазм, у інших - реакцію відторгнення, але в будь-якому випадку було відсутнє розуміння того, що сучасна світова економічна наука будується на інших принципах, що вона являє собою широкий спектр різних наукових традицій, напрямків, шкіл. В умовах кардинальних суспільних і економічних зрушень у ряді *прикладних областей* (наприклад, в області фінансового аналізу) підвищений попит на знання дозволив залучати кращих фахівців і здібну молодь, характер вирішуваних завдань дозволяв освоювати і адаптувати відомі в світі методики аналізу, а в ряді випадків навіть відкрив нову сферу докладання зусиль для вітчизняних

фахівців (особливо, математиків) в суміжних галузях, - все це дало поштовх до формування нових дослідницьких центрів поза традиційної науки. У багатьох інших випадках попит на прикладні знання не йшов далі розробок на рівні здорового глузду, що сприяло виживанню чималої частини професійних кадрів економістів, але не мало відношення до власне наукових досліджень [10, С. 211-212].

В області *фундаментальної економічної науки* ситуація розвивалася й продовжує розвиватися дуже несприятливо. Слідом за різким скороченням фінансування відбулося радикальне звуження масштабів теоретичних досліджень: це виразилося як в прямому відтоку кадрів з відповідних колективів, так і в зниженні інтенсивності досліджень з огляду на необхідність шукати інші джерела заробітків. Швидка зміна орієнтирів, ідеологічний, а часом, і політичний, тиск на користь якнайшвидшого освоєння західних стандартів призвів до розколу і дезорієнтації академічної спільноти. З одного боку, пожвавилися консервативні тенденції, що відторгали західну науку в принципі, як щось вороже, з іншого, - «розквітло» некритичне сприйняття західного «економікс» як вершини наукової думки. Трохи пізніше виник інтерес до пошуку «середнього шляху» - спроб *синтезу політичної економії і «економікс»*. Ситуація стала ще більш складною і заплутаною після того, як першопочаткова стратегія економічних реформ, що спиралася на стандартні установки неокласичного «мейнстріму», зайшла у глухий кут [10, С. 211-212]. В сучасних умовах пізня неокласична ортодоксія піддається все більш жорсткій критиці не тільки вітчизняним науковим співтовариством, але і за кордоном. Активно розвиваються гетеродоксальні інституціоналізм і еволюціонізм, активізуються прихильники творчого марксизму. Приходить розуміння того, що сучасна конкурентоспроможна національна економіка може бути створена тільки на основі вітчизняної науки, що розвивається на власній основі з урахуванням вищих досягнень світової економічної думки. У цих умовах актуалізується значимість осмислення філософсько-методологічних проблем *вітчизняної* економічної науки і відповідних наукових досліджень. Такому осмисленню сприяє своєрідний методологічний бум, що почався в 90-і роки минулого століття і триває донині. Його проміжним підсумком стала трансформація економічної методології в *ФМЕН - особливу сферу професійної наукової діяльності та нову дисципліну (субдисципліну) сучасної економічної науки*.

Предметний простір ФМЕН

ФМЕН презентує черговий природно-історичний етап еволюції *саморефлексії* економічної науки, який слідує за етапами, представленими історією економічних вчень і методологією економічної науки (МЕН). В історії

становлення МЕН неважко визначити дві взаємопов'язані тенденції. *З одного боку*, укріплюється власне методологічний статус МЕН, який в значній мірі відповідає збагаченню проблематики методології, яка виділилася з філософії (диференціація та фрагментація притаманна не тільки економічній науці). *З іншого боку*, очевидні не тільки збагачення МЕН філософською проблематикою, але й вихід за власне методолого-наукові кордони у філософський простір. Формується новий, *філософсько-методологічний шар* у системі економічного знання, повертається зацікавленість у його філософських підвалинах, радикально розширюється предметне поле МЕН, яке охоплює широкий спектр не тільки власне методологічних, але й філософських проблем економічної науки [10, С. 11, 53, 54].

Якщо послідовно продовжити цю лінію міркувань, невідворотним стає *висновок*: у тій частині, в якій МЕН включає власне філософські проблеми, відбувається метаморфоза, - у самій МЕН виникає самоцінна й відносно відокремлена філософська складова, яка презентує *філософію економічної науки* в межах МЕН. Якщо ж філософська проблематика стає переважаючою, а тим більш, - домінуючою, відбувається більш суттєва метаморфоза – трансформація МЕН у самоцінну й відносно відокремлену складову філософії економічної науки. У загальнонауковому контексті в даному випадку наявною є метаморфоза інверсійного типу. За (1) виділенням методології з філософії й (2) розвитком методологій окремих наукових дисциплін (наприклад, економічної науки, соціології або фізики) відбувається (3) становлення філософій цих дисциплін з (4) можливим наступним синтезом. Зрозуміло, це може відбуватися й без втрати МЕН статусу самостійної наукової дисципліни.

Свідченням *першої* метаморфози є включення МЕН у поле своєї уваги змісту економічного знання, в тому числі філософського, неекономічного контексту економічних реалій та ненаукового контексту розвитку економічної науки. Висока вірогідність *другої* метаморфози підтверджується предметним простором філософії економічної науки, який інтенсивно оформлюється (в тому числі, завдяки значному прогресу МЕН). Оскільки ж у цьому просторі значне місце належить методологічній проблематиці, остільки більш коректно говорити не просто про філософію економічної науки, а про *філософію та методологію економічної науки (ФМЕН)*. Якщо її об'єктом визначити економічну науку у широкому життєдіяльнісному (суспільно-природному або універсумному) контексті, то зазначений простір окреслюється економіко-пізнавальною діяльністю (її цілями, потребами, інтересами, передумовами та умовами, механізмами, факторами, результатами тощо) й відповідає чотиривимірній будові філософського знання (див. табл. 1). У таблиці представлено *предметні напрямки, області та проблеми ФМЕН*. Очевидно,

власне методологічна проблематика включена, головним чином, у гносеологічний предметний напрямок. Онтологічний, культурно-аксіологічний та праксіологічний напрямки є переважно філософськими. Зрозуміло, вичерпне розмежування зазначених напрямків, а також філософської та методологічної проблематики є доволі складною справою і потребує спеціальних досліджень. Тим не менш важко заперечувати сам факт становлення ФМЕН, взаємодії її власне філософської та методологічної складових, яке обіцяє бути багатостороннім: комунікативна критика, спільні дослідницькі проекти, обмін ідеями, методами, функціями тощо.

Таблиця 1

Будова предметного простору ФМЕН

Предметні напрямки	Предметні області та проблеми
Онтологічний	Конкретно-історичні та економічні умови наукової діяльності. Результати наукового дослідження, їх зміст (наприклад, картина економічної реальності) і форми вираження (наприклад, моделі). Взаємовідносини об'єктивних економічних реалій та результатів їх наукового дослідження.
Гносеологічний	Система, структура та еволюція економічного знання. Наукове і ненаукове економічне знання. Наукова діяльність, її цілі, потреби, інтереси, закони, закономірності, принципи, засоби та механізми. Умови та критерії науковості. Взаємодія суб'єкта і об'єкта наукового пізнання. Предметний простір економічної науки (ЕН), його будова, структура та еволюція. Місце та роль ЕН у системі економічного знання. Саморефлексія ЕН. Методи, підходи, інструменти наукового пізнання. Методологічні принципи і стандарти. Мова, категоріальний апарат і термінологія науки.
Культурно-аксіологічний	Духовний, соціальний, політичний та екологічний контекст ЕН. Світоглядні принципи, ціннісні настанови та ідеали наукової діяльності.
Праксіологічний	Практичне застосування результатів наукового дослідження. Прикладна економіка. Направленість (фокусировка) наукової діяльності на ту або іншу складову предметного простору. Організація і технологія наукового дослідження. Взаємодія автора, носія і користувача економічного знання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, народження філософії та методології економічної науки стало об'єктивно-суб'єктивним результатом багатовікової коеволюції філософії, методології та економічної науки. ФМЕН є чи не наймолодшою галуззю сучасної економічної науки, а тому перед її прихильниками постають масштабні завдання її розвитку за всіма напрямками предметного простору.

Список використаної літератури

1. Базилевич В.Д. Метафізика економіки: Монографія / В.Д. Базилевич, В.В. Ільїн. – К.: Знання. – 2007. – 718 с.
2. Білорус О. Глобальна неоконвергенція транзитивних, трансформаційних і авангардних соціально-економічних систем / О. Білорус // Економічна теорія. – 2015. – №3. – С. 56-64.
3. Гриценко А.А. Економічна освіта: шлях від теорії до практики / А.А. Гриценко // Економіка України. – 2018. – №10. – С. 53-70.
4. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку: Монографія / В.М. Геєць. – К.: Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2009. – 864 с.
5. Єщенко П.С. Інформаційна економіка – шанс побудови нової моделі розвитку суспільства чи ілюзія шансу? / П.С. Єщенко // Економіка України. – 2019. – №2. – С. 3-21.
6. Задорожний Г.В. Человекомерная экономическая наука: проблемы методологии / Г.В. Задорожний, О.Г. Задорожная. – Харьков: ВННОО имени В.И. Вернадского, 2015. – 416 с.
7. Зайцев Ю. Політична економія постіндустріального суспільства / Ю. Зайцев // Економічна теорія. – 2019. – № 1. – С. 20-42.
8. Зверяков М.І. Теоретична парадигма стійкого розвитку та українські реалії / М.І. Зверяков // Економіка України. – 2018. – №10. – С. 10-31.
9. Колот А.М. Концепт гідної праці як теоретико-прикладна платформа розвитку соціально-трудої сфери / А.М. Колот, О.О. Герасименко // Проблеми економіки та політичної економії. – 2017. – №2. – С. 7-55.
10. Ананьин О.И. Структура экономико-теоретического знания: Методологический анализ / О.И. Ананьин. – М.: Ин-т экономики, 2005. – 244 с.
11. Блауг М. Методология экономической науки или Как экономисты объясняют / М. Блауг. – М.: Вопросы экономики, 2004. – 416 с.
12. Гринберг Р.С. Основания смешанной экономики. Экономическая социодинамика / Р.С. Гринберг, А.Я. Рубинштейн. – М.: Институт экономики РАН, 2008. – 482 с.

13. Касавин И.Т. Междисциплинарное исследование: к понятию и типологии / И.Т. Касавин // Вопросы философии. – 2010. – №4. – С. 61-73.
14. Leijonhufvud A. Models and theories / A. Leijonhufvud // Journal of Economic Methodology. - 1997. - Vol. 4, №2. - P. 193-198.
15. Лемещенко П.С. Политическая экономия – наука королей, или к вопросу о мудрости государственного управления / П.С. Лемещенко // Проблеми економіки та політичної економії. – 2018. – №2. – С. 8-34.
16. Леонтьев В. Теоретические предпосылки и ненаблюдаемые явления // Экономические эссе / В. Леонтьев. – М.: Политиздат, 1990. – С. 265-277.
17. Либман А. Современная экономическая теория: основные тенденции / А. Либман // Вопросы экономики. – 2007. – №3. – С. 36-54.
18. McCloskey D. The Rhetoric of Economics / D. McCloskey. – Madison: University of Wisconsin Press, 1985. – 209 p.
19. Степин В.С. Теоретическое знание / В.С. Степин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.philosophy.ru/library/stepin>
20. Friedman M. The methodology of positive economics / M. Friedman // Essays in Positive Economics. – Chicago: Chicago University Press, 1953. – P. 3-43.
21. Гайденко П.П. История греческой философии в ее связи с наукой: [учебное пособие для вузов] / П.П. Гайденко. – М.: Университетская книга, 2000. – 456 с.
22. Тарасевич В.Н. Фундаментальная экономическая наука: универсальность содержания и развития: монография / В.Н. Тарасевич. – Днепр: ЧМП «Экономика», 2017. – 1022 с.

References

1. Bazylevych, V. and Ilyin, V. (2007). *Metafizyka ekonomiky* [Metaphysics of Economics]. Kyiv: Znannya.
2. Bilorus, O. (2015). *Hlobalna neokonverhentsiya tranzytyvnykh, transformatsiynykh i avanhardnykh sotsialno-ekonomichnykh system* [Global neo-convergence of transitive, transformational and avant-garde socio-economic systems]. *Ekonomichna teoriya*, 3, pp. 56-64.
3. Hrytsenko, A. (2018). *Ekonomichna osvita: shlyakh vid teorii do praktyky* [Economic education: the path from theory to practice]. *Ekonomika Ukrayiny*, 10, pp. 53-70.
4. Heyets, V. (2009). *Suspilstvo, derzhava, ekonomika: fenomenolohiya vzayemodiyi ta rozvytku* [Society, state, economy: phenomenology of interaction and development]. Kyiv: In-t ekon. ta prohnouzuv. NAN Ukrayiny.
5. Yeshchenko, P. (2019). *Informatsiyna ekonomika – shans pobudovy novoyi modeli rozvytku suspil'stva chy ilyuziya shansu?* [Information economy - the chance

of building a new model of development of society or the illusion of a chance?]. *Ekonomika Ukrainy*, 2, pp. 3-21.

6. Zadorozhnyy, G. and Zadorozhnaya, O. (2015). *Chelovekomernaya ekonomicheskaya nauka: problemy metodologii* [Human gauging economics: methodology problems]. Khar'kov: VNNOO imeni V.I. Vernadskogo.

7. Zaytsev, YU. (2019). *Politychna ekonomiya postindustrialnoho suspilstva* [Political economy of post-industrial society]. *Ekonomichna teoriya*, 1, pp. 20-42.

8. Zvyeryakov, M. (2018). *Teoretychna paradyhma stiykoho rozvytku ta ukrayinski realiyi* [Theoretical paradigm of sustainable development and Ukrainian realities]. *Ekonomika Ukrainy*, 10, pp. 10-31.

9. Kolot, A. and Herasymenko, O. (2017). *Kontsept hidnoyi pratsi yak teoretyko-prykladna platforma rozvytku sotsialno-trudovoyi sfery* [The concept of decent work as a theoretical and applied platform for the development of the social and labor sphere]. *Problemy ekonomiky ta politychnoyi ekonomiyi*, 2, pp. 7-55.

10. Anan'in, O. (2005). *Struktura ekonomiko-teoreticheskogo znaniya: Metodologicheskyy analiz* [The structure of economic and theoretical knowledge: Methodological analysis]. Moscow: In-t ekonomiki.

11. Blaug, M. (2004). *Metodologiya ekonomicheskoy nauki ili Kak ekonomisty ob'yasnyayut* [Methodology of economics or How economists explain]. Moscow: Voprosy ekonomiki.

12. Grinberg, R. and Rubinshteyn, A. (2008). *Osnovaniya smeshannoy ekonomiki. Ekonomicheskaya sotsiodinamika* [The foundations of a mixed economy. Economic sociodynamics]. Moscow: Institut ekonomiki RAN.

13. Kasavin, I. (2010). *Mezhdistsiplinarnoye issledovaniye: k ponyatiyu i tipologii* [Interdisciplinary research: on the concept and typology]. *Voprosy filosofii*, 4, pp. 61-73.

14. Leijonhufvud, A. (1997). Models and theories. *Journal of Economic Methodology*, 4 (2), pp. 193-198.

15. Liameshchanka, P. (2018). *Politicheskaya ekonomiya – nauka koroley, ili k voprosu o mudrosti gosudarstvennogo upravleniya* [Political economy - the science of kings, or the question of the wisdom of government]. *Problemy ekonomiky ta politychnoyi ekonomiyi*, 2, pp. 8-34.

16. Leontyev, V. (1990). *Teoreticheskiye predposylki i nenablyudayemyye yavleniya // Ekonomicheskkiye esse* [Theoretical background and unobservable phenomena // Economic essays]. Moscow: Politizdat, pp. 265-277.

17. Libman, A. (2007). *Sovremennaya ekonomicheskaya teoriya: osnovnyye tendentsii* [Modern economic theory: main trends]. *Voprosy ekonomiki*, 3, pp. 36-54.

18. McCloskey, D. (1985). *The Rhetoric of Economics*. Madison: University of Wisconsin Press.

19. Stepin, V. (1999). *Teoreticheskoye znaniye* [Theoretical knowledge]. [online] Available at: <http://www.philosophy.ru/library/stepin>
20. Friedman, M. (1953). The methodology of positive economics. In: *Essays in Positive Economics*. Chicago: Chicago University Press, pp. 3-43.
21. Gaydenko, P. (2000). *Istoriya grecheskoy filosofii v yeye svyazi s naukoj* [The history of Greek philosophy in its connection with science]. Moscow: Universitetskaya kniga.
22. Tarasevich, V. (2017). *Fundamental'naya ekonomicheskaya nauka: universumnost' sodержaniya i razvitiya* [Fundamental economics: the universumic of content and development]. Dnepr: CHMP «Ekonomika».

Tarasevych V., Doctor of Economic Science, Professor; Prokha L., Master; Varshavskaia A., Master Student, National Metallurgical Academy of Ukraine

Evolution and subject of philosophy and methodology of economic science: global trends and national feature

The review article describes the main stages of the evolution of world philosophy and methodology of economic science (FMEN) as a relatively independent branch of economic philosophical and scientific knowledge. The ancient primary sources of FMEN in the writings of Parmenides, Zeno, Plato and Aristotle, in particular the basic foundations of ethos of scientific activity, are determined. The specifics of the main postulates of positivism and neo-positivism regarding economic science, their significance and limitations for finding the truth are generalized and specified. The propaedeutic role of postpositivism in preparing the methodological boom in economic science is substantiated. The paradigmatic approach of T. Kuhn, the concept of research programs of I. Lakatos, as well as the convergence of economic-methodological and historical-scientific researches are emphasized. The calls for FMEN of postmodernism, in particular its descriptive-methodological, critical-ontological and professional-ethical functions, are analyzed. The features of the national FMEN of the second half of the XX - beginning of the XXI century are determined. The fundamental prerequisites for the establishment of a national fundamental economic science in view of its leading role in enhancing the competitiveness of the national economy. In contrast to the existing notions about the subject of the methodology of economic science and the philosophy of economic science, the structure of the FMEN subject space is proposed.

Key words: philosophy, methodology, fundamental economic science, ethos of science, metaphysics, positivism, neopositivism, post positivism, postmodernism, philosophy and methodology of economic science, subject space.

Тарасевич В.Н., д.э.н., профессор; Проха Л.Н., магистр; Варшавская А.Ю., магистрант, Национальная металлургическая академия Украины

Эволюция и предмет философии и методологии экономической науки: мировые тенденции и национальные особенности

В обзорной статье охарактеризованы основные этапы эволюции мировой философии и методологии экономической науки (ФМЭН) как относительно самостоятельной отрасли экономического философско-научного знания. Определены античные первоисточники ФМЭН в трудах Парменида, Зенона, Платона и Аристотеля, прежде всего базовые основания этоса научной деятельности. Обобщена и уточнена специфика главных постулатов позитивизма и неопозитивизма в отношении экономической науки, их значение и ограничения для поиска истины. Обоснована пропедевтическая роль постпозитивизма в подготовке методологического бума в экономической науке. Акцентированы парадигмальный подход Т. Куна, концепция научно-исследовательских программ И. Лакатоша, а также сближение

економіко-методологічних і історико-наукових досліджень. Проаналізовані виклики для ФМЭН постмодернізму, в частині її описово-методологічної, критично-онтологічної і професійно-етическої функції. Визначені особливості вітчизняної ФМЭН другої половини ХХ – початку ХХІ ст. як принципові передумови становлення національної фундаментальної економічної науки з урахуванням її провідної ролі в підвищенні конкурентоспроможності національної економіки. В відміння від існуючих поглядів на предмет методології економічної науки і філософії економічної науки запропоновано будівництво предметного простору ФМЭН.

Ключеві слова: філософія, методологія, фундаментальна економічна наука, ця наука, метафізика, позитивізм, неопозитивізм, постпозитивізм, постмодернізм, філософія і методологія економічної науки, предметний простір.

Рекомендована до публікації 09.09.2019 р.

Надійшла до редакції 17.07.2019 р.